

ȘTEFAN GENCĂRĂU

ROMÂN, MOLDAV, VALAH ȘI ALTE INTRĂRI LEXICOGRAFICE

„*Nous sommes prisonniers avec nos idées, nos connaissances, dans une sphère de cristal. En ménageant un passage entre les codes, les premiers dictionnaires tentent de nier l'évidence, d'aménager Babel: la traduction est à la fois l'élargissement du monde humain et son refus, fuite peut-être en Dieu.*”

(Alain Rey)

În reflecțiile cu privire la *operele lexicografice*, cu precădere la *dicționarele monolingve* și mai puțin încă la cele enciclopedice, se înregistrează o schimbare în ultima jumătate de secol (Rey 2005, p. 82–85). Preocuparea de până atunci viza practica alcătuirii lor, rar depășind discursul cu privire la metodă, la lexicul de încorporat, la ordonare și destinatar. Apropierile de după, teoretice, mai ales, căutând să asocieze obiectul cu un domeniu particular de studiu, și istorice, tinzând să articuleze o tipologie pentru impresionanta varietate a realizărilor de atâtea secole, conduc spre o evaluare a funcțiilor dicționarelor, reconsiderate acum ca tip ori tipuri de texte cu proprietăți diferite și cu o finalitate aparte.

Obiect social a cărui existență e justificată de o trebuință istorică precisă, în percepția lui Alain Rey, *marfă* prin faptul că există în măsura în care comanda socială îi stabilește tirajul și astfel poziția între instrumentele de o atare trebuință, ceea ce, în concepția aceluiași lexicograf francez, nu îl împiedică să fie *operă*, un dicționar întrunește întâi calitățile unui concurent al textului științific având drept domeniu *formele limbii pe care pretinde că le descrie și le ordonează*. Privit în ultimul timp ca text a cărui *trăsătură pertinentă* este însăși *enuțarea didactică* și al cărui titlu anunță o condiționare *socio-culturală ținând de un model de întrebuintare*, dicționarul reclamă un tip aparte de *lectură*, ce presupune o *confruntare între o cunoaștere parțială și o informație previzibilă menită să completeze această cunoaștere, să o înlocuiască* (*ibidem*, p. 55–56) sau cel puțin să-i constate conformitatea în raport cu obiectul definit prin intrarea lexicografică în discuție. Astfel, un dicționar este un spațiu de continue negocieri în funcție de care codajul și decodajul se realizează mai aproape sau mai departe de așteptările utilizatorului său.

*

Prin urmare, vom lectura, tocmai spre a remarca diferitele definiții oferite de-a lungul timpului, intrările lexicografice *român, moldav, valah, ardelean, transilvan, muntean, basarabean* și *bucovinean*, operând o selecție pentru această etapă, din

suma articolelor ce ne rețin interesul în principalele resurse ale lexicografiei franceze.

Nu ne limităm la dicționarele de limbă, ci facem deopotrivă apel la opere enciclopedice și, mai ales, la un prestigios dicționar universal de istorie și geografie¹. Includem în seria lucrărilor lexicografice de consultat enciclopedii, deoarece acestea, pe de o parte, oferă, prin periodicitatea lor, o inventariere la zi a lexicului, iar pe de altă parte, *prin limbă*, tind să devină un reper pentru *evoluția lumii* (Dubois–Dubois 1971, p. 27). Procedăm astfel mai ales pentru că paginile lor se constituie în adevărate *opere pedagogice* menite să *acopere depărtarea dintre cunoașterea proprie unui lector și cea proprie comunității întregi* (*ibidem*, p. 7).

Cu o atare justificare, rând pe rând, după ceea ce paginile dicționarelor ne oferă, vom dispune ce enciclopedia își poate permite să adauge, spre a completa astfel imaginea sau imaginile fragment de răspuns la interogațiile noastre.

Pe de o parte, articole concise detașate din corpusul dicționarelor Academiei Franceze, pe de altă parte: secvențe ample provenind din *Dicționarul universal de istorie și geografie* al lui N. Bouillet (1842/1866)², enciclopedie publicată în același an cu *complementul* de dicționar datorat lui Louis Barré, din care se excerptează, în fapt, lexiiile ce ne interesează.

Specializat sau comun, monolingv sau bilingv, analitic sau enciclopedic, *dicționarul*, în sensul larg al termenului, îndeplinește totuși cel mai important rol în conectarea competențelor lingvistice ale locutorilor, fiind în același timp expresia ideologiei ce determină finalitatea unei astfel de conectări.

În 1694, prefața *Dicționarului Academiei Franceze* proba deja interesul față de două categorii de utilizatori: unul extern, străin, care îl consultă din *devotament față de limba franceză*, și altul intern, determinat de trebuința de *a găsi adevărata semnificație a cuvintelor* (apud Rey 1977, p. 24). *Ceea ce este veritabil în planul semnificației*, dacă dicționarul este în același timp un produs pedagogic și ideologic, depășește, desigur, cadrul dezbaterii normative.

În 1775, o altă prefață constata cu câtă dificultate se lasă surprinse *frumoasele și subtilele ramificații ale sensului* chiar și pentru *spiritul avid de exactitate* și mai ales pentru un destinatar *versat în filozofie*, domeniu fără de care *un dicționar nu poate fi nici întocmit, nici întrebuițat cu abilitate* (Samuel Johnson, apud Rey 1977, p. 27). Pornesc de aici semnificative concluzii pentru unitățile de lexic spre care ne vom îndrepta.

În limitele epocii sau, mai degrabă, ale epocilor în care au fost realizate (dicționare analitice, și nu enciclopedice), lucrările lexicografice cuprinse în corpusul

¹ Reluăm aici o intervenție din cadrul unui colocviu unde confruntăm lexicografii și autorii de enciclopedii cu privire la poziția noastră *periferică* sau *centrală* în raport cu cultura europeană. Detașăm din actele colocviului *Europa. Centru și margine. Comunicare culturală transfrontalieră*, Arad, 2011 secvențele ce privesc efectiv *lectura dicționarelor*.

² În trimerurile noastre, ne vom folosi de ediția din 1866, atât pentru că aceasta este revăzută și completată, cât și pentru că doar aceasta ne-a fost accesibilă.

Dictionnaires de l'Académie française [XVIIe–XXe s.] (siglat DACG pentru a trimite atât la edițiile dicționarilor, cât și la complementele acestora reunite în *Classiques Garnier*) cunosc deja o intrare (la Louis Barré) pentru *Roumain*, -e, dar nu în legătură cu *român*, ci ca adjectiv și substantiv în legătură cu *Romain*, pentru care contextele de mai târziu, desigur: din perioada la care se referă corpusul, nu trimit încă la o *națiune*, ci la alte *întrebuințări din cadrul limbii*³.

Chiar dacă acest corpus nu înregistrează, franceza secolului XIX caută deja un termen pentru *român*, iar J. A. Vaillant (1844), după ce folosise în 1839 *rumânesc*, folosește la 1844 *Romain* pentru *român*, respectiv *Romanie*, pentru *România*. De altfel, surse ulterioare (DCLF, p. 441) confirmă că *Roumain* era în uz în secolul XIX și că *Roumanie* l-a înlocuit devreme pe *Romanie*. Pentru N. Bouillet (1866, p. 1641), *Roumanie* este *nume prin care sunt desemnate împreună începând cu 1857 Valahia și Moldova, țară în care se vorbește o limbă ce vine din ceea ce a fost limba romanilor, locuitorii acestui ținut fiind numiți români*. Această numire este, după autorul enciclopediei, *întrebuințată și în Transilvania, Basarabia și chiar în Ungaria, unde se vorbesc limbi de proveniență latină* (Bouillet 1866, p. 1641).

Moldave și variantele sale par într-o situație fericită, întrucât, în ansamblul DACG, îi sunt consacrate șase articole⁴.

Întâi, *Moldave*, e tratat ca termen de *geografie* ce trimite la *locuitor al Moldovei*, la ce *aparține Moldovei și locuitorilor ei*; în aceeași definiție se adaugă un amănunt cu privire la istoria lor și un altul referitor la limba pe care o vorbesc. *Moldave*, după cum precizează N. Bouillet, nu e un atribut al limbii vorbite în Moldova, locuitorii ținutului întrebându-și *valaha*, iar *originea* lor fiind *greco-latină*.

Apoi, *Moldavie* e privită în DACG ca (în traducerea noastră) *fostă provincie otomană situată în partea europeană a Imperiului, având capitala la Iași și un guvern național dependent atât de Rusia, cât și de Turcia*. La N. Bouillet, *Moldavie* este *unul dintre principatele danubiene vasale turcilor, între Rusia, Transilvania și Valahia, ajungând la sud până la Dunăre, cu o suprafața de 6 milioane de hectare și cu 1 600 000 de locuitori, guvernată de un prinț ce poartă numele de hospodar, cu clase sociale ca boieri și țărani, de confesiune greacă, cu destin identic cu al Basarabiei, fiind însă parte a Daciei Traiane și, succesiv, a imperiilor goșilor, hunilor și al avarilor, ocupată în secolele IX–XIII de către pecenegi, cumani și mongoli, întemeiată ca stat fragil de către Bogdan, de unde denumirea de *Bogdanie** (Bouillet 1866, p. 1270)⁵.

³ În ediția din 1718, ca adjectiv în sintagme cu *Église, Rituel, Pontifical, Calendrier, Rit, Chiffre* etc., iar ca substantiv masculin: în termeni de imprimerie: *Gros romain, petit romain*, respectiv ca substantiv feminin: pentru o unitate de măsură: „*Peson, instrument dont on se sert pour peser avec un seul poids. Peser avec la romaine. Cette romaine n'est pas juste*”. Dintre acestea, doar ultimul sens, cel de instrument de măsură, se păstrează în ediția din 1795.

⁴ Dintre cele șase, unul, anume *Moldavique ou mélisse de Canaries*, în *Dictionnaire de l'Académie française*, 1762, iar celelalte cinci (*Moldave, Moldavie, Moldavique, Moldawa* și *Moldo-valaque*) la Louis Baré.

⁵ Pentru întreaga istorie a Moldovei și a suveranilor ei de până la 1859, ca și pentru descrierea similară celei a Transilvaniei și a Basarabiei: „*sol très-fertile en grains, vins, tabac, légumes, fruits,*

DACG înregistrează un derivat concurent al lui *Moldave*, în forma *Moldavique*, cu întrebuințare în istorie, pentru *ceea ce ține de Moldova*, și în botanică, drept nume al unei *plante aromatice ce crește în Moldova*. Ca termen botanic fusese consemnat deja în 1762, într-o echivalență ce face referire la Moldova doar dacă se explică prin *Dracocephalum moldavica*. Atât ca *Moldavique*, cât și în echivalența cu *Méliste de Canaries*, termenul pare a fi fost în circulație din moment ce cunoaște în dicționarul tezaur al limbii franceze cel puțin două atestări, una la început de secol XIX (1821), iar cealaltă la sfârșitul aceluiași secol (1892), cea dintâi tocmai într-un manual farmaceutic⁶.

Moldawa face în DACG obiectul prezentării ca hidronim în relație cu numirea considerată geografică *Moldavie*. Râu din Galiția, care intră în Moldova și se varsă în Siret (*Sereth*), după cum este glosat în 1842, el dă numele ținutului. Etimonul însă e discutat mult mai târziu inclusiv în spațiul lexicografic francez unde, pentru *Moldavie*, se propune germanul *Moldau* (DCLF, p. 691)⁷. Pentru N. Bouillet (1866, p. 1270), numele râului este *Moldava: se naște în Galiția, traversează Bukovina (!), intră în Moldova și se varsă în Sereth* (trad. n.).

Moldo-valaque cunoaște o definiție redusă, dar semnificativă, pentru că, cu primul sens, este considerat termen *etnografic* cu întrebuințare ocazională pentru locuitorii Moldovei și ai Valahiei luați ca *o singură națiune* și abia cu al doilea sens desemnează *ceea ce ține de Moldova și de Valahia*, respectiv și de o provincie, și de alta. Formarea compusului e discutată în dicționare ulterioare în care i se adaugă accepțiuni mai ales cu privire la limba și la atributele țării la care se referă (*ibidem*)⁸.

Valaque (Louis Barré) pare să fi preocupat mai puțin lexicografia franceză de până la 1935, dacă ținem cont de ceea ce ne oferă DACG. În articolul ce i-l consacra Louis Barré, se detașează o secvență *geografică* de o secvență *lingvistică*, între care se dispune o perifrază culturală. Precum *Moldave* și variantele lui, ca termen *geografic*, el trimite la *locuitorii Valahiei*, la *ceea ce ține de Valahia sau de locuitorii ei*. În accepția *lingvistică*, privește aici *limba neo-latină* formată și conservată în fosta Dacie, izolată, *fără contacte cu celelalte limbi romanice*. Explicarea culturală pe care lexicograful o adaugă se referă la faptul că, deși apar ca vorbitori ai unei limbi romanice, cei desemnați chiar în corpul definiției lexicografice prin numele etnic *valaque* au adoptat în scris *un alfabet slav*.

Valachie ou Valaquie respectă în glosarea din DACG, aceeași structură ca și *Valaque*, prezentând, efectiv, interes din punct de vedere geografic și istoric. Cu un

melons, etc.; vastes forêts, excellents pâturages. Bétail, abeilles innombrables, gibier et beaucoup de poisson. Quantité de nitre et de naphte; mines d'or, d'argent et de cuivre, riche mine de sel gemme (à Okna)".

⁶ Cf. <http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/search.exe?23;s=1921865640;cat=2;m=moldavique>

⁷ DCLF: „Moldave: (1874) de Moldavie, adapt. de l'allemand *Moldau*, nom d'une ancienne principauté danubienne”.

⁸ „Moldo-valaque: (1894) de Moldavie et de Valachie. 1. Rare : de Moldavie et de Valachie 2. Fam. vieilli : D'un pays inconnu et bizarre. – N.m. (nom de langue) Charabia”.

dublet în titlu, sugerând caracterul oscilant al formei, articolul tratează Valahia, în secolul XIX, ca provincie a *Turciei europene*, cu capitala la București, după ce în secolele XII și XIII ar fi fost provincie grecească sub suzeranitatea Turciei, guvernată de prinți dependenți de Bizanț, atașați, după căderea Imperiului Bizantin, când Ungariei, când Poloniei, condusă apoi de un *hospodar creștin desemnat de Poartă și de Rusia*. Dubletul e regăsibil și la N. Bouillet, care adaugă că, în turcă, lui *Valachie* sau *Valaquie* îi corespunde *Ak-Iflak*; precum în celelalte articole, *Valachie* e prezentată ca *parte a Daciei Traiane, principat danubian mărginit de Transilvania, Moldova și Dunăre, care îl separă de Bulgaria și de Serbia*, cu râuri ca *Aluta, Ardjich, Jalomitza și Sereth, guvernată de un hospodar numit multă vreme de sultan, ales mai apoi, stat cu religie greacă*, cu o istorie⁹ pe măsura interesului unor personalități ca *Elias Regnault*, care a publicat în 1855 o *Histoire des Principautés danubiennes*.

Dacă DACG se arată interesat de *valah* în două intrări lexicografice, pentru *ardelean* nu găsim nicio consemnare, deși, pe de o parte, nu puține numiri de regiuni fac obiectul unor ample definiții, iar, pe de altă parte, în limba secolului al XIX-lea, efortul de a-l întrebuința în franceză îl regăsim de la 1844 la J. A. Vaillant, unde desemnează una dintre cele trei mari *familii* ce alcătuiesc *poporul* de origine romană de la *extremitatea orientală a fostei Europe*. Aceeași este însă situația cu privire la *Ardeal, ardelean* și la N. Bouillet, și în alte enciclopedii ale vremii.

Deși în uz¹⁰ în prima jumătate a secolului XX, în DACG *Bessarabie* se bucură de o tratare succintă, redusă la numele capitalei: *Kichenau*, precum și la statutul întregului ținut de unitate administrativă din sudul Rusiei. Articol amplu, enciclopedic, îi consacră N. Bouillet; în paginile dicționarului universal, *Bessarabie* este *frontieră a părții europene a Rusiei, dar parte a Daciei Traiane de odinioară, cuprinsă succesiv în imperii precum cel al goșilor, al hunilor, al avarilor și al pechenegilor, reunită cu Moldova în secolul XIV, cucerită de către otomani la 1484, cedată Rusiei la 1812 și iar recuperată, în ținuturile ei meridionale, de către Moldova în 1856* (trad. n.). O descriere a Basarabiei în aceleași componente ca și în cazul celorlalte ținuturi românești urmează prezentării istoriei (Bouillet 1866, p. 226)¹¹.

Pentru cea de a treia provincie, DACG compoartă două articole: unul pentru *Transylvanie*, al doilea pentru *Transylvanien, -ienne*.

Prima parte a articolului, *Transylvanie*, se organizează sub sigla corespunzătoare unei accepțiuni *geografice* și trimite la faptul că aceasta este *provincie a Impe-*

⁹ Vezi Bouillet, *op.cit.*, p. 1930 pentru întreaga istorie a Valahiei de până la 1861, dar fără o listă finală a suveranilor Valahiei. Aceeași modalitate de descriere ca și pentru celelalte ținuturi românești: „Climat chaud et humide ; montagne au N., plat au S. ; sol varié, fertile en général : longues et belles vallées, superbes plaines, vastes forêts ; grains, légumes, tabac, houblon, riche bétail, chevaux excellents”.

¹⁰ Pentru întrebuințarea la 1931 a lui *Bessarabie*, cf. <http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?24;s=2122431555;r=2;nat=;sol=0>; unde: „Un ancien président du Conseil roumain, M. Carp, avait annoncé qu'une entente verbale existait entre la Roumanie, l'Autriche et l'Allemagne contre la Russie. Le prix de cette entente devait être la *Bessarabie*”.

¹¹ [Despre Basarabia:] „Pays des plaines, fertile en grains, fruits, raisins, excellents pâturages”.

riului Austriac, situată în Est. Spre deosebire de cazul lui *Moldavie*, structura definiției include informație demografică¹², fără însă a face referire la *roumain*. Sub aceeași siglă se dispun date de organizare teritorială, numele orașului-capitală în două variante germane, precum și informații minime despre organizarea politică. În configurarea secțiunii aferente *istoriei*, sintagma care organizează informația este *Duché de Transylvanie*, explicată prin *stat format dintr-o parte a fostei Dacii* și prin actul de a fi fost *unită* cu Ungaria sub titlul de *grand-duché*. Enciclopedia lui N. Bouillet adaugă că *Transylvanie* este *parte a vechii Dacii*, apoi *parte a Imperiului Austriac, situată între Valachia, Ungaria și Moldova, că se întinde pe 60 000 de kilometri pătrați și avea două milioane de locuitori, capitala la Klausenbourg, iar numele i-ar fi fost dat de maghiari, putând fi explicat prin *trans sylvas*, ceea ce vrea să spună *au delà des forêts*. Demografic, *Transylvanie* văzută de N. Bouillet se compune din etniile ce o populează, respectiv din maghiari, secui și saxoni. Administrativ, se compune din 10 cercuri: *Hermanstadt, Broos, Karsbourg, Bistritz, Klausenbourg, Kronstadt, Szilagy-Somlyo, Maros-Vassarhely, Dees, et Udvarhely* (Bouillet 1866, p. 1900)¹³.*

Transylvanien, -ienne este, ca și derivatele anterioare, definit doar prin parafraza relativă la ținutul cu același nume și la cei care îl locuiesc. Înregistrându-i-se un dublet în forma *Transylvain, -aine*, i se specifică și o extensie pentru contexte precum: *Des seigneurs hongrois et transylvains*.

Excerptările din sursele invocate nu se opresc, firește, aici. Pretextul lecturii definițiilor își găsește deocamdată temeiul în dorința de a confrunța *cunoașterea parțială* proprie unor lucrări lexicografice succesive, precum DACG, cu informația previzibilă menită să o completeze prin enciclopedia lui N. Bouillet.

Lapidarul, caracterul fragmentar al definițiilor, explicarea doar prin parafraza relativă la teritoriu și complementul sintetic de istorie, rar adaosul etnografic ori botanic rămân constante ale cunoașterii obiectelor spre care DACG își îndreaptă cititorii, însă complementul de informație datorat demersului enciclopedic propriu lui N. Bouillet are doar un caracter liminar. Unele cuvinte, precum *Moldawa*, după cum sunt tratate, lasă impresia că ar trimite, mai degrabă, la o origine slavă occidentală a surselor. E drept că o mai amplă prezentare era disponibilă mult mai

¹² Louis Baré în 1842: „TRANSYLVANIE. s.f. (géogr.) Province de l’empire d’Autriche, à l’E., habitée par trois nations principales: les Magyars ou Hongrois; les Szeklers, tribu hongroise, et les Saxons. Chef-lieu, Klausenbourg. Hermanstadt est le centre de l’administration de la guerre et des finances. Cette province a une constitution et une diète nationale”.

¹³ „La Transylvanie est entourée à l’O(uest) et au S(ud) par les monts Krapaks qui la couvrent de leurs ramifications; elle est arrosée par le Maros, le Szamos, l’Aluta. Climat varié, froid vers les montagnes, brûlant dans les plaines et vallées; sol fertile, mais mal cultivé, beaucoup d’excellents vins; bétail renommé, chevaux petits, mais fort bons. Mines nombreuses et très-riches : or, argent, fer, cuivre, plomb, mercure, zinc, arsenic; sel gemme, marbres, houille, soufre, grès; diamants, topazes, agates, améthystes, etc. Industrie presque nulle. Commerce assez actif, mais presque tout aux mains des Grecs, des Valaques et des Arméniens. Il y a beaucoup de races diverses en Transylvanie; on y parle trois langues : le hongrois, l’allemand, et surtout le valaque”.

aproape și oferea, cel puțin din ultimii douăzeci de ani ai secolului XVIII, informații cuprinzătoare. Înainte de N. Bouillet, *Encyclopédie d'Yverdon*¹⁴ prezintă Moldova ca ținut al Europei, pur și simplu, fără alte determinări poziționale, motivează numele prin derivare de la *Molda*, adaugă elementele esențiale de geografie fizică și politică, amănunte demografice, ce e drept, cu mai puțină precizie, date privind originea etnică a locuitorilor, apoi semnificația lui *voievod* și *despot*, dar și amănuntul că numele anterior al Moldovei ar fi fost *Bogdiana*¹⁵.

*

Dar dicționarul configurează, în beneficiul utilizatorului său, doar premisele unei informații menite să-i completeze cunoașterea. După cum consideră Jean și Claude Dubois (1971), lexicograful din instanțele la care ne-am referit *își redactează articolele ținând cont de reguli ce fac din textul său un discurs pedagogic*. Ca lingvist, geograf, istoric, jurist și nu numai, el propune spre definire termeni pe care îi detașează din spațiul unei culturi și invită la o lectură în măsură să refacă unitatea fragmentată în demersul definițional, fie explicativ, fie enciclopedic.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

Bouillet 1866 = N. Bouillet, *Dictionnaire universel d'histoire et de géographie*, Librairie de L. Hachette et Cie, Paris, 1866.

DACG = *Dictionnaires de l'Académie française* [XVIIe–XXe s.]: Antoine Furetière, *Essai d'un Dictionnaire universel*, 1687; *Le Dictionnaire de l'Académie française dédié au Roy*, 1694 [première édition]; *Nouveau Dictionnaire de l'Académie française*, 1718 [deuxième édition]; *Dictionnaire de l'Académie française*, 1740 [troisième édition]; *Dictionnaire de l'Académie française*, 1762 [quatrième édition]; *Dictionnaire de l'Académie française*, 1798 [cinquième édition]; *Dictionnaire de l'Académie française*, 1835 [sixième édition]; Louis Barré, *Complément du Dictionnaire de l'Académie française*, 1842; *Dictionnaire de l'Académie française*, 1879 [septième édition]; *Dictionnaire de l'Académie française*, 1932–1935 [huitième édition]; <http://www.classiques-garnier.com.rproxy.univ-provence.fr:2048/numerique-ases/index.php?module=App&action=FrameMain> și *Grand Corpus des Dictionnaires* [IXe–XXe s.]. *Classiques Garnier*: Frédéric Godefroy, *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du 9e au 15e siècle*; La Curne de Sainte-Palaye, *Dictionnaire historique de l'ancien langage français depuis*

¹⁴ *L'Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des connaissances humaines*, cunoscută ca *Encyclopédie d'Yverdon*, publicată între 1770–1780 de către savantul de origine italiană Fortunato Bartolomeo De Felice, stabilit la Yverdon, propune, după cum e și prezentată de Classiques Garnier: o nouă versiune a sistemului enciclopedic al cunoașterii, o detaliere și o ierarhizare a cunoștințelor, restabilind o legătură între cunoașterea pur științifică și dimensiunea spirituală a lumii, [...] dând sistemului o amploare, o posibilitate de înțelegere a lumii (trad. n.).

¹⁵ În *Encyclopédie d'Yverdon*: „Anciennement ce pays se nommoit la Bogdiane, Bogdiana, dont la raison se verra ci-dessous [...]. Peu avant la mort du roi Louis I arrivée en 1382 une colonie de Valaques partit du comté de Maramorosch en Hongrie et vint s'établir en ce pays abandonné de ses anciens habitants. Le prince Bogdan, Théodose, se soumit en 1529 à l'empereur Soliman I et reconnut tenir la Moldavie à titre de fief de l'empire Ottoman. C'est ce qui fait que les Turcs nomment ce pays Bogdan et ses habitants Bogdani”.

- son origine jusqu'au siècle de Louis XIV*; Edmond Huguet, *Dictionnaire de la langue française du 16e siècle*; Robert Estienne, *Dictionnaire Francois–latin*, 1549; Jean Nicot, *Thrésor de la langue françoise, tant ancienne que moderne*, 1606; Randle Cotgrave, *A Dictionarie of the French and English tongues*, 1611; Gilles Ménage, *Les Origines de la langue française*, 1650; Pierre Richelet, *Dictionnaire françois*, 1680; <http://www.classiques-garnier.com.rproxy.univ-provence.fr:2048/numeriquebases/index.php?module=App&action=FrameMain>
- DCLF = *Dictionnaire Culturel en langue française*. Sous la direction d'Alain Rey, vol. III, Le Robert, Paris, 2005.
- Dubois–Dubois 1971 = Jean Dubois, Claude Dubois, *Introduction à la lexicographie: le dictionnaire*, Larousse, Paris, 1971.
- Encyclopédie d'Yverdon* = Fortunato Bartolomeo De Felice (stabilît la Yverdon), *Encyclopédie, ou Dictionnaire universel raisonné des connoissances humaines*, Mis en ordre par M. De Felice, Yverdon, tome I, 1770. Première page de titre: *Encyclopédie, ou dictionnaire/universel raisonné/des/connoissances humaines./Tome I./A–AJO*. Deuxième page de titre: *Encyclopédie, ou dictionnaire/universel raisonné/des/connoissances humaines./Mis en ordre par M. De Felice./E tenebris tantis tam clarum tollere lumen/quis potuit? lucret./tome I./Yverdon, M. DCC. LXX*.
- Rey 1977 = Alain Rey, *Le lexique: images et modèles. Du dictionnaire à la lexicographie*, Librairie Armand Colin, Paris, 1977.
- Trésor de la langue française*: <http://atilf.atilf.fr>
- Vaillant 1844 = J. A. Vaillant, *La Romanie ou Histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or. Ardialians, Vallaques et Moldaves, résumés sous le nom de Romans*, Arthus Bertrand Editeur–Librairie de la Société de Géographie, Paris, 1844.

ROUMAIN, MOLDAVE, VALAQUE ET AUTRES ENTRÉES LEXICOGRAPHIQUES (Résumé)

Nous rappelons d'abord que, dans la deuxième moitié du XXe siècle, les réflexions concernant la *lexicographie* monolingue et, dans une moindre mesure, celle encyclopédique, ont changé ; ensuite nous proposons *une lecture* – dans le sens que *l'acte de consultation du dictionnaire* acquiert chez Alain Rey – des entrées lexicographiques *Roumain, Moldave, Valaque, Bessarabie et Transylvanie*. Dans cette étape nous opérons une sélection d'adresses à partir des éditions successives des dictionnaires de l'Académie Française, afin de confronter ces définitions avec celles qu'on retrouve dans un important dictionnaire d'histoire et de géographie dû à Nicolas Bouillet.

Cuvinte-cheie: *lexicografie, român, Moldova, Țara Românească, Basarabia, Transilvania.*
Mots-clés : *lexicographie, Roumain, Moldave, Valaque, Bessarabie, Transylvanie.*

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
stefan.gencarau@univ-amu.f*